

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOUR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2023 yil 4-son

Volume 5, Issue 4, 2023

**МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 4-2023

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko‘chasi,
49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog‘lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:

(Chairman of the Editorial Board)

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:

(Members of the Editorial Board)

Toshqulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadjiyevich, i.f.d., prof.
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d, prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
Amirov Lochinbek Fayzullayevich, i.f.f.d., (PhD), dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.f.d., (PhD), dots.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:

(Community Council members)

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federasiyasi)
Keynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muxarrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Veb-administrator (Web admin): Musayev Xurshid Sharifjonovich

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.P.Qurbonov	<i>Mahallada ishsiz aholini ish bilan bandligiga ko'maklashish: imkoniyat va mas'uliyat</i>	6-17
K.J.Sodiqxo'jayev	<i>Ishlab chiqarish korxonalarida mehnat muhofazasi tizimini takomillashtirish orqali iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash</i>	18-26
H.A.Hakimov	<i>Fiskal va monetar siyosatning muvofiqligi va ularning mehnat bozori bilan aloqadorligi</i>	27-34

INSON KAPITALI

N.N.Shotursunova	<i>Inson kapitali rivoji – shaxs-jamiyat-davlat taraqqiyotining kafolati</i>	35-43
T.N.Azimov	<i>Methodological aspect of human capital assesment...</i>	44-55
G.U.Shomiyev	<i>Некоторые аспекты организационно - экономического механизма формирования человеческого капитала: международный опыт</i>	56-68
G.U.Shomiyev	<i>Совершенствование механизма формирования человеческого капитала в сфере оказания медицинских услуг: системный подход</i>	69-80

INSON TARAQQIYOTI

S.P.Qurbonov	<i>Qishloq hududlarida unumli bandlik tamoyillari asosida aholi daromadlarini oshirish imkoniyatlari</i>	81-92
---------------------	--	-------

MIGRATSIYA

D.K.Israilova	<i>Tashqi mehnat migratsiyasini tartibga solishning institutsional mexanizmlarini takomillashtirish</i>	93-111
----------------------	---	--------

INSON RESURLARINI BOSHQARISH

Z.Dj.Adilova	<i>HR brendingni rivojlantirish omillari va baholash usullari: xorijiy tajriba</i>	112-121
B.I.Adizov	<i>Oliy ta'lim muassasalarida "KPI" dan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari</i>	122-130
Z.M.Isaqova	<i>Davlat xizmatichilari faoliyati samaradorligini baholashda loyiha boshqaruvi standartlari</i>	131-141
D.A.Qurbonova	<i>Relationship between financial motivational mechanisms and employee performance at food industry enterprises</i>	142-149

B.E.Tagayev, X.N.Abdullayeva	<i>Raqamli iqtisodiyotga o'tish davrida liderlarni boshqarish orqali mehnat unumdorligini oshirish ...</i>	150-162
N.B.Tula	<i>Эффективное управление человеческими ресурсами на основе демографических данных ...</i>	163-169
TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH		
Rohana Ngah, S.B.Goyipnazarov	<i>Tacit knowledge sharing and entrepreneurial orientation on organizational performance of micro businesses in Malaysia</i>	170-177
G.M.Abdulxayeva	<i>Tog' va tog'oldi hududlarini mintaqalash hududiy rivojlanishni tartibga solish vositasi sifatida</i>	178-189
N.A.Anvarov	<i>Развитие сельских территорий через агротуризм в Самарканде</i>	190-198
G.Sh.Karabayeva	<i>Стимулы для развития устойчивой экономики..</i>	199-207
D.Y.Matrizayeva	<i>Роль экономического управления в повышении эффективности управления объектами недвижимости</i>	208-215
G.U.Shomiyev	<i>Формирование человеческого капитала в контексте развития рынка медицинских услуг в Узбекистане</i>	216-226

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

INSON KAPITALI RIVOJI – SHAHS-JAMIYAT-DAVLAT TARAQIYOTINING KAFOLATI

Нодира Шотурсунова Насировна

Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

DOI: https://doi.org/10.55439/LEHC/vol2_iss1/a36

Аннотация. Мақолада жамиятлар ва давлатлар тараққиёти, халқларнинг иқтисодий фаровонлиги бевосита инсон капиталига чамбарчас боғлиқлиги ҳақида сўз юритилади. Инсон капитали ривожига етарлича эътибор қаратмаган давлатлар ҳар қанча бой табиий имкониятларга эга бўлмасин барибир тараққиётдан ортда қолиши таҳлил қилинган. Инсон капитали ривожига таълим, айниқса, катталар таълими, соғлиқни сақлаш, ижтимоий ҳимоя соҳаларидаги ислохотлар зарурати изоҳланган. Янги Ўзбекистонда бу борада олиб борилган туб ўзгаришларнинг дастлабки натижалари эътироф этилган.

Таянч тушунчалар: “иқтисодий одам”, инсон капитали, касб-ҳунар, таълим, олий маълумот, катта ёшдагилар таълими, мутахассислик, даромад, тиббий хизматлар, ижтимоий ҳимоя.

РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА – ГАРАНТИЯ РАЗВИТИЯ ИНДИВИДУАЛЬНО-ОБЩЕСТВА-ГОСУДАРСТВА

Нодира Шотурсунова Насировна

Доктор философии по экономике (PhD)

DOI: https://doi.org/10.55439/LEHC/vol2_iss1/a36

Аннотация. В статье говорится о развитии обществ и государств, а экономическое благополучие народов напрямую зависит от человеческого капитала. Проанализировано, что страны, которые не уделяют должного внимания развитию человеческого капитала, какими бы богатыми природными ресурсами они ни располагали, все равно будут отставать в развитии. В развитии человеческого капитала разъяснялась необходимость реформ в сферах образования, особенно образования взрослых, здравоохранения и социальной защиты. Зафиксированы первые результаты коренных преобразований, проведенных в этом отношении в Новом Узбекистане.

Ключевые слова: «хозяйственный человек», человеческий капитал, профессия, образование, высшее образование, образование взрослых, специализация, доход, медицинские услуги, социальная защита.

HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT - GUARANTEE OF PERSONAL-SOCIAL- STATE DEVELOPMENT

Nodira Shotursunova Nasirovna

Doctor of Philosophy in Economics

Abstract. The article talks about the development of societies and states, and the economic well-being of peoples directly depends on human capital. It has been analyzed that countries that do not pay enough attention to the development of human capital, no matter how many rich natural resources they have, will still lag behind in development. In the development of human capital, the need for reforms in the fields of education, especially adult education, health care, and social protection was explained. The initial results of the fundamental changes carried out in this regard in New Uzbekistan have been recorded.

Key words: "economic man", human capital, occupation, education, higher education, adult education, specialization, income, medical services, social protection.

Кириш

Бугун дунё миқёсида оқибатларини олдиндан айтиш мушкул бўлган геосий қарама-қаршиликлар, иқтисодий ва сиёсий санкцияларни қўллаш ҳолати авж олмоқда. Мамлакатлар ва минтақалараро зиддиятлар, глобал иқтисодий тизимлар ва логистика занжирларидаги узилишлар айниқса ривожланаётган давлатлар иқтисодиётига, корхоналар фаолиятига жиддий салбий таъсир кўрсатмоқда. Мана шундай мураккаб шароитда давлатлар ва улардаги тадбиркорлик субъектларининг, аҳолининг иқтисодий фаровонлигини таъминлаш кўп жиҳатдан инсон капитали нечоғлиқ ривожланганига боғлиқ бўлиб қолмоқда.

Тадқиқотимиз долзарблиги ва зарурати янги Ўзбекистонда жадал олиб борилаётган иқтисодий, ижтимоий ислохотлар ҳамда уларнинг ҳуқуқий асоси бўлган нолрматив-ҳуқуқий ҳужжатларда ўз ифодасини топади. Хусусан, “Инсон қадрлари учун” тамойили асосида халқимизнинг фаровонлигини янада ошириш, иқтисодиёт тармоқларини трансформация қилиш ва тадбиркорликни жадал ривожлантириш, инсон ҳуқуқлари ва манфаатларини сўзсиз таъминлаш ҳамда фаол фуқаролик жамиятини шакллантиришга қаратилган ислохотларнинг устувор йўналишларини белгилаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60 Фармони билан тасдиқланган тараққиёт стратегиясида¹, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ-158-сон Фармони билан тасдиқланган “Ўзбекистон – 2030” стратегиясида² ҳам биринчи навбатда “Ҳар бир инсонга ўз салоҳиятини рўёбга чиқариши учун муносиб шароитларни яратиш” деган мақсадга эътибор қаратилди ва бу мақсадга эришиш учун амалга оширилиши зарур бўлган вазифалар қатъий белгилаб олинди.

Мақоланинг асосий мақсади янги Ўзбекистонда шахс-жамият-давлат тамойилини амалга тадбиқ этишда инсон капиталининг ривож

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сонли “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони. Электрон манба: <https://lex.uz/docs/5841063>

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ-158-сонли “«Ўзбекистон — 2030» стратегияси тўғрисида”ги Фармони. Электрон манба: <https://lex.uz/docs/6600413>

қанчалар муҳим аҳамиятга эга эканлигини кўрсатиш ва бу жараёнда биринчи навбатда эътибор қартиш зарур бўлган масалалар юзасидан таклиф ва тавсиялар тайёрлашдан иборат.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Бугунги кунда иқтисодиёт мутахассислари инсон капиталини, яъни шахсларнинг билим ва кўникмалари билан боғлиқ ресурсларни иқтисодий ривожланишнинг муҳим таркибий қисми сифатида атрофлича тадқиқ этмоқдалар³.

“Инсонни ривожлантириш – одамларнинг узоқ ва соғлом, муносиб турмуш кечиришлари, маълумотли бўлишлари учун зарур воситалардан фойдаланишлари имкониятларини кенгайтиришдир. Аммо бу имкониятларни одамларнинг ўзлари танлайдилар. Ривожлантириш жараёни инсонга унинг еҳтиёжлари ва манфаатларига мувофиқ равишда ўзини ривожлантириш учун қулай шароитларни яратишга хизмат қилиши керак”⁴.

Классик назария асосчиларидан бири – “иқтисодий одам”, “инсон капитали” тушунчаларини истеъмолга киритган А.Смитнинг таъкидлашича “иқтисодий одам” шахсий манфаати ва мақсадини кўзлаб, турмушини яхшилашга интилар экан, айти пайтда жамият манфаати учун ҳам меҳнат қилади⁵. Орадан ўтган икки аср мобайнида ушбу қараш мустаҳкам асосга эга эканлиги янада яққолроқ намоён бўлиб бормоқда. Яъни инсон капитали ривожланмаган давлатлар ҳар қанча бой табиий имкониятларга эга бўлмасин барибир тараққиётдан ортда қолиши шубҳасиз.

Бугун ривожланган дунёда умрбод таълим олиш тенденцияси тобора авжланиб бормоқда. Лекин афсуски, аксар постсовет давлатларида ҳамон битта дипломга эга бўлишни, яъни олий маълумот олишни бош мақсад қилган омма шаклланишда давом этмоқда. Муайян соҳанинг чинакам мутахассиси бўлиш ва ўз билимларини изчил ошириш ва йўналишларини кенгайтириш инсон капитали ривожининг ўзгармас талабларидан ҳисобланади.

Одатда инсон капитали индекси (Human Capital Index (HCI)) – соғлиқни сақлаш ва таълимнинг кейинги авлод ишчиларининг самарадорлигига қўшган ҳиссасини миқдорий жиҳатдан белгилайди.

Жаҳон банки томонидан юритиб бориладиган Инсон капитали индекси илк бор 2018 йил октябрь ойида эълон қилинган ва 157 мамлакатни ўз ичига олган. Инсон капитали индекси боланинг келажакда қай даражада самарали кадр бўлиб шаклланиши юзасидан аниқ тасаввур беради. Индекс қиймати 0 дан 1 гача интервалда бўлиб, қиймат 1 га яқинлашиши бугунги болаларнинг келажакда қай даражада

³ Measuring human capital using global learning data | <https://www.nature.com/articles/s41586-021-03323-7>

⁴ Абдурахмонов Қ., Курбонов С. Инсон тараққиёти. Ўқув қўлланма. Т.: “Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи”, 2021. Б-4.

⁵ Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. –М.: Эксмо, 2007. –С.20.

етук инсон сифатида шаклланишини кўрсатади⁶.

Яқинда ўтказилган таҳлил шуни кўрсатадики, дунё бўйлаб ҳар ўн ўсмирдан олти нафари математика ва ўқиш бўйича асосий билим даражасига эриша олмайди⁷. Бу эса инсон-оила-жамият-давлат занжиридаги тизимли муаммоларни келтириб чиқаради.

Жаҳон банкининг Инсон капитали рейтингида Ўзбекистон 174 та мамлакат орасида 57-ўринни эгаллаган бўлса, БМТ Тараққиёт Дастурининг Инсон тараққиёти индексида 191 та мамлакат орасида 101-ўринда қайд этилган.

“Ўзбекистонда катта ёшдагиларни ўқитиш ва уларга таълим бериш: долзарб ҳолат ва ривожланиш истиқболлари” лойиҳаси доирасида олиб борилган тадқиқотлар катта ёшдагиларнинг ўқишга бўлган эҳтиёжи юқори эканини аниқлади. Хусусан, 24-33 ёшдагиларнинг 70 фоиздан ортиғи ўзларида билим ва кўникмаларнинг етишмаслигини ҳис қилмоқда, 34-42 ёшдаги респондентлар эса, уларнинг фикрига қўшилган. Жами респондентларнинг 60 фоизи билим ва кўникмалари етишмаслигини кўрсатиб ўтган⁸.

Тадқиқот методологияси

Мақолада илмий абстаркциялаш, эмпирик, тасвирий статистика, қиёсий, тизимли таҳлил, тарихийлик ва мантиқийлик, анализ ва синтез, монографик таҳлил, статистик, таркиб-тизим таҳлил тадқиқот усулларидадан фойдаланилди.

Таҳлил ва тадқиқот натижалари таҳлили

Инсон капиталини ривожлантириш ва унга инвестиция киритиш янги Ўзбекистон учун ҳам ниҳоятда муҳим аҳамият касб этади. Таҳлилларга кўра, кам даромадли мамлакатларда туғилган чақалоқлар ўзининг 37 фоиз имкониятларини иқтисодий қиймат яратишда фойдаланаётган бўлса, юқори даромадли мамлакатларда ушбу кўрсаткич 70 фоизга тенг. Ўзбекистонда эса, ушбу рақам ўртача 62 фоизни ташкил этмоқда. Бу борадаги натижаларни янада яхшилаш мақсадида мамлакатимизда норматив-ҳуқуқий базани такомиллаштиришдан тортиб амалий чора-тадбирларни татбиқ этишгача бўлган жараёнлар жадал олиб борилмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг тегишли фармони билан тасдиқланган ҳамда 100 та мақсаддан иборат 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида⁹ IV йўналиш айнан “Адолатли ижтимоий сиёсат юритиш, инсон капиталини

⁶ <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/511fdead-a4c9-5634-898f-ee9a6a26f2e4>

⁷ [Microsoft Word - FS46-more-than-half-children-not-learning-en-2017-v20.docx \(unesco.org\)](https://www.unesco.org/en/education/learning-outcomes/microsoft-word-fs46-more-than-half-children-not-learning-en-2017-v20.docx)

⁸ https://www.dvv-international-central-asia.org/fileadmin/files/central-asia/documents/Publications_and_other_media/Publications/2020_%d0%a3%d0%97%d0%91/AES-UZ-2020_final_version.pdf

⁹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сонли “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони. Электрон манба: <https://lex.uz/docs/5841063>

ривожлантириш” дея белгиланган бўлиб, 34 та мақсад (37-70-мақсадлар)ни ўз ичига олади. Хусусан, ҳар бир фуқарога давлат ҳисобидан аниқ касб-хунарга ўқиш имкониятини яратиш, касбга ўқитиш кўламини 2 баравар ошириб, жами 1 миллион нафар ишсиз фуқарони касб-хунарларга ўқитиш ва бу жараёнда нодавлат таълим муассасаларининг иштирокини 30 фоизга етказиш, умумтаълим мактабларининг касб ўрганиш истагидаги битирувчиларини давлат томонидан камида бир касбни эгаллашига кўмаклашувчи тизимни жорий этиш қайд қилинган.

Шунингдек, 2022/2023 йилларда 6 ёшли болаларни мактабгача тайёрлов тизими билан қамраб олиш даражасини 90 фоизга, 2024/2025 ўқув йили якунига қадар 100 фоизга етказиш, мактабгача таълим тизимига хусусий сектор маблағларини жалб қилиш орқали 7 мингдан зиёд янги нодавлат мактабгача таълим ташкилотларини ташкил қилиш, мактабларни ривожлантириш миллий дастурини жорий этиш орқали халқ таълими тизимида қўшимча 1,2 миллион ўқувчи ўрни яратиш, ўқув ўринлари сонини 2026 йил якунига қадар 6,4 миллионгача етказиш, бошланғич синф (1 — 4-синф) ўқувчиларини бепул овқат билан таъминлаш тизимини кенгайтириш белгилаб олинган.

Ушбу ислохотларинг мантиқий давоми сифатида олий таълим билан қамров даражасини 50 фоизга етказиш ва таълим сифатини ошириш “Эл-юрт умиди” жамғармаси орқали эркин ва ижодий фикрлайдиган ёшларни нуфузли хорижий олийгоҳларга ўқишга юбориш кўламини 2 бараварга ошириш, бунда ёшларнинг 50 фоизини техник, аниқ фанлар ва IT соҳаларига ўқитиш назарда тутилган.

Чора-тадбирлар натижасида глобал инновацион индексда Ўзбекистон Республикасининг ўрнини яхшилаш ва 2030 йилга қадар топ-50 мамлакатлари қаторига киришини таъминлаш белгиланган.

Қолаверса, тараққиёт стратегиясида тиббий хизматларни аҳолига янада яқинлаштириш ва сифатини яхшилаш, ногиронлиги бўлган шахсларни қўллаб-қувватлашнинг самарали тизимини шакллантириш, жисмоний тарбия ва спорт билан мунтазам шуғулланадиган фуқароларнинг сонини ошириш, хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини таъминлаш, ёшларга оид давлат сиёсатини такомиллаштириш каби ўта долзарб масалалар қамраб олинган.

Санаб ўтилган соҳалардаги ислохотлар биринчи навбатда инсон капиталини ривожлантиришга қаратилганлигини англаш мумкин. Статистик маълумотларга кўра Ўзбекистон аҳоли сони бўйича МДҲ давлатлари орасида 3-ўринда, дунёда мамлакатлари орасида 41-ўринда туради, ўртача яшаш ёши йилдан-йилга кўтарилиб, ҳозирда 73,8 ёшни ташкил этмоқда.

Мамлакатимизда бошланган катта ўзгаришларнинг илк самаралари сифатида соғлиқни сақлаш ва таълим соҳаларидаги рақамларга эътибор қаратиш дастлабки хулосалар чиқаришга асос бўлади.

Соғлиқни сақлаш соҳасига ажратилган Давлат бюджети маблағлари ҳажми 2017 йилда 7,1 трлндан 2023 йилда 28,4 трлнга ортди. Сўнгги 5 йилда оналар ўлими 18,9 дан 14,4 га, гўдаклар ўлими 11,5 дан 9,2 га камайган бўлса, аҳолининг ижтимоий касалликлар, яъни сил касаллигига чалиниши 2015 йилга нисбатан 12 фоизга камайган.

2030 йилга қадар юрак-томир, онкологик, қандли диабет ва ўткир респираторли касалликлар туфайли эрта ўлимни 30 фоизга камайтириш режалаштирилган.

Соғлиқни сақлаш тизимида хусусий сектор ва давлат-хусусий шериклик механизмини янада ривожлантиришга жиддий эътибор қаратилмоқда. Сўнгги йилларда тизимда нодавлат тиббиёт улуши 30 фоизга ортган. 2025 йилга бориб, бу кўрсаткични 40 фоизга етказиш кўзда тутилган.

Статистика агентлиги маълумотларига кўра, 2023 йилнинг 1 июнь ҳолатига соғлиқни сақлаш ва ижтимоий хизматлар кўрсатиш соҳасида жами фаолият кўрсатаётган корхона ва ташкилотлар сони 10 596 тани ташкил этган бўлса, 2023 йилнинг январь-май ойида бу соҳада 629 та янги корхоналар рўйхатдан ўтган¹⁰. Сондаги кўпайишлар сифат ўзгаришларига ҳам олиб бориши шубҳасиз.

Таълим тизимидаги дастлабки натижалар ҳам эътирофга лойиқ. Жумладан, болаларни мактабгача таълим билан қамраб олиш даражаси 2017 йилда 27 фоиздан ҳозирда 70 фоизга ортди, 2026 йилга қадар 80 фоизга етказиш режалаштирилган. Бугунги кунда 30 мингга яқин мактабгача таълим ташкилотида 2 млндан зиёд бола тарбияланмоқда, олис ва чекка ҳудудларда минглаб оилавий боғчалар ташкил этилди, тарбиячи ва педагоглар сони 3 бараварга ортди.

Мактабларда 100 фоизлик қамров даражаси таъминланган, ўқувчиларга иккита хорижий тил ва битта касб ўргатиладиган амалиёт жорий қилинди, мактаб дарсликларига STEAM таълимига асосланган мавзу ва машқлар киритилмоқда.

Ёшларни олий таълим билан қамраб олиш даражаси ҳам орди. Олти йил аввал олий таълимга қамров 9 фоиз эди, ҳозир бу кўрсаткич 38 фоизга етди.

Муҳим жиҳатлардан бири – давлат олий таълим муассасаларида STEM йўналиши бўйича 50 мингга яқин хотин-қизлар таҳсил олмоқда. Давлат илмий дастурлари доирасида олима аёллар раҳбарлигида STEMни ривожлантириш бўйича 86 млрддан сўмдан ортиқ бўлган 52 та илмий лойиҳа амалга оширилмоқда.

¹⁰ https://t.me/statistika_rasmiy

Илгари хотин-қизларнинг бакалавриятдаги қамрови 38 фоизни ташкил этган бўлса, бугунги кунда 48 фоизни ташкил этмоқда. Уларнинг магистратурадаги қамров даражаси 37 фоиздан 51 фоизга ортган.

2019-2022 йилларда 500 мингга яқин ишсиз аёллар касбга, бизнес ва тадбиркорлик асосларига ўқитилган, 800 мингдан орқтиғининг доимий бандлиги таъминланди, 700 мингдан ортиқ аёлларга 20 трлн сўмдан ортиқ кредитлар ажратилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 7 мартдаги “Оила ва хотин-қизларни тизимли қўллаб-қувватлашга доир ишларни янада жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПФ-87-сон Фармони¹¹ билан тасдиқланган 2022 – 2026 йилларда хотин-қизларнинг мамлакат иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ҳаётининг барча жабҳаларида фаоллигини ошириш бўйича миллий дастурда ҳам хотин-қизлар инсон капиталини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилган. Жумладан, миллий дастурни амалга оширишнинг учинчи босқичида (2026 йил) хотин-қизларнинг ҳуқуқий, тиббий, психологик саводхонлигини ошириш ҳамда илмий-маданий иқтидори ва ижодкорлигини қўллаб-қувватлаш ҳисобига инсон капитали сифатини яхшилашга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилиши назарда тутилган. Бунда миллий дастурнинг асосий натижаларига эришиш, мақсадли параметрлари кўрсатилган инсон капиталини етакчи ривожланган мамлакатларда қабул қилинган мезонларга мувофиқ баҳолаш тартибига ўтиш ҳамда хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш учун индикаторлар яратиш ишлари олиб борилади.

Миллий дастурнинг амалга оширилиши натижасида “Бир миллион дастурчи” лойиҳасида иштирок этадиган хотин-қизлар сони 30 фоизга етказиш, ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш, хотин-қизлар бандлигига кўмаклашиш мақсадида 14 та ҳудудда кооперативлар фаолияти йўлга қўйиш, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академиясининг магистратурасига ўқишга тавсия этилган номзодлар орасида хотин-қизлар улуши 30 фоизгача етказиш, республикада истиқомат қилаётган 337 мингдан зиёд хотин-қизларни тиббий, ижтимоий ва касбий реабилитация чоралари билан қамраб олиш кўламини кенгайтириш, гендер тенгликка эришиш даражаси бўйича дунё мамлакатлари рейтингида мамлакатимизнинг ўрни сезиларли ошириш, жазони ижро этиш муассасаларида сақланаётган хотин-қизларнинг жамият ҳаётига мослашувчанлиги ошириш, чет элга ишлаш учун чиқиб кетган хотин-қизларни ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш йўлга қўйиш, хотин-қизлар орасида ишсизлик даражасини камайтириш, аёллар тадбиркорлигини ошириш, камбағалликни қисқартириш, оғир ижтимоий вазиятга тушиб

¹¹ <https://lex.uz/docs/5899498>

қолган хотин-қизларнинг турмуши яхшилаш, давлат ва жамият бошқарувида аёлларнинг ўрни ва мавқеи янада мустаҳкамлаш, хотин-қизларнинг таълим олиши учун қўшимча шарт-шароитлар яратиш, илм-фан соҳасида аёлларнинг ўрнини оширишда ислохотларни янги сифат босқичи амалда намоён бўлади.

Ҳозирда мамлакатимизда туғилиш динамикаси ўсиб бормоқда ва ҳар йили ўртача 900 мингдан ортиқ бола туғилмоқда. Меҳнат бозорига ҳар йили 600 минг ёшлар кириб келаётган бўлса, келгуси 10 йилда бу рақам 1 миллионга етади. Мазкур демографик ўсиш мамлакат учун ҳам имконият, ҳам катта масъулият ҳисобланади. Шунинг учун инсон капиталини муттасил ривожлантириб боришга эътибор қаратиш ва бу йўналишда инвестиция киритиш мамлакат истиқболини белгилайди, десак хато бўлмайди.

Хулоса ва таклифлар

Юқорида билдирилган фикрлардан хулоса қилиш мумкинки, инсон капиталини ривожлантиришни истаган давлат фуқароларнинг умрбод таълим олиш, малака ошириш, ўз мутахассислик йўналишларини кенгайтириш, саломатлигини сақлашга даъват этиб бориши ҳамда бундай ташаббусларни моддий қўллаб-қувватлаши зарур.

Аҳоли бандлигини таъминлашга мутасадди вазирлик ва идоралар ҳудудлар кесимида келгуси 5-10 йилликда талаб юқори бўладиган касблар таҳлилини тайёрлаб, ишсиз фуқароларни касб-ҳунарга ўқитишда ана шу таҳлиллар асосида курслар ташкил этилишига эътибор қаратишлари зарур.

Олий таълим тизимида ўқитилаётган айрим мутахассисликларни техникумларга ўтказиш орқали ўқув муддати ва харажатларини тежаш, энг муҳими, замонавий касб-ҳунар эгалари сафини оширишга эришиш мумкин. Бундай техникумлар ва касб-ҳунарга ўргатиш мономарказларида замонавий касблар ва хорижий тилларни ўқитиш, Туркия, Жанубий Корея, Германия, Ҳиндистон ва Япониядан мутахассислар жалб қилиш мақсадга мувофиқ.

Вазирлик ва идоралар, тадбиркорлик субъектлари томонидан олий таълим ва профессионал таълим муассасаларига буюртма бериш тизимини йўлга қўйиш, талабалар учун давлат ташкилотларида иш ҳақи тўланадиган стажировкалар жорий қилиш, таълим муассасалари билан биргаликда уларнинг ўқув дастурларини ишлаб чиқишида иштирок этиш амалий самаралар беради.

Ёшлар ўртасида турли касб-ҳунарлар йўналишида тизимли мусобақалар ташкил қилиш ҳамда ғолибларга устахоналар қуриб бериш, зарур дастгоҳлар тақдим этиш мақсадга мувофиқ.

Янги Ўзбекистонда гендер тенгликни таъминлаш сиёсатини давом эттириш, хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини янада ошириш, уларни қўллаб-қувватлашга доир ислохотларни янги сифат босқичига олиб чиқиш, хотин-қизларнинг таълим ва касбий кўникмалар

олишлари, муносиб иш топишларига ҳар томонлама кўмаклашиш, тадбиркорлигини қўллаб-қувватлаш, иқтидорли ёш хотин-қизларни аниқлаш ва уларнинг қобилиятларини тўғри йўналтириш юзасидан белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш устидан жамоатчилик назоратини кучайтириш зарур.

Узоқ муддатли танаффусдан сўнг меҳнат бозорига қайтаётганлар учун тайёрлаш ва қайта тайёрлашнинг махсус дастурларини ишлаб чиқиш зарур. Бунда, айниқса, болаларни тарбияси билан боғлиқ бўлган узоқ муддатли танаффусдан сўнг ишни тиклашни истаётган аёлларни меҳнат кўникмалари ва касб билимларини тиклаш ҳамда уларга психологик машғулотлар ўтиш учун нодавлат таълим муассасаларининг махсус дастурларни ишлаб чиқишлари ва амалга оширишларини рағбатлантириш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сонли “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони. Электрон манба: <https://lex.uz/docs/5841063>

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ-158-сонли “«Ўзбекистон — 2030» стратегияси тўғрисида”ги Фармони. Электрон манба: <https://lex.uz/docs/6600413>

3. Абдурахмонов Қ., Қурбонов С. Инсон тараққиёти. Ўқув қўлланма. Т.: “Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи”, 2021. 180 б.

4. Абдурахмонова Г. Инсон ресурсларини бошқариш. Дарслик. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси “Фан” нашриёти давлат корхонаси, 2021. 694 б.

5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Эксимо, 2007. 896 с.

6. <https://www.nature.com>

7. <https://openknowledge.worldbank.org>

8. <https://lex.uz>

9. <https://www.stat.uz>

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz